

Documentació de la maçoneria selvatana a l'Arxiu de Salamanca

XAVIER PÉREZ GÓMEZ

Al'Arxiu Històric Nacional secció Guerra Civil, situat a Salamanca, es conserven alguns lligalls amb documentació relativa a tres lògies maçòniques de la Selva: lògia *Progreso de Farnés*, lògia *Antorcha Vidrerense* i triangle *El Esfuerzo* de Tossa de Mar.¹ Aquests papers es poden consultar, fotocopiat, a l'Arxiu Històric Comarcal de Santa Coloma de Farners. Els documents en qüestió abracen el període 1888-1897, coincidint amb el que Josep Clara anomena època d'esplendor de la maçoneria a les comarques gironines.² La maçoneria o francmaçoneria fou un moviment originat per les idees il·lustrades nascudes a finals del segle XVII i primers del XVIII, i tingueren el seu millor moment al llarg del segle XIX. Aquestes societats secretes eren filles de la Il·lustració i del pensament liberal, i propugnaven la lluita contra el que ells anomenaven l'oscurantisme, és a dir, la ideologia que emanava de l'Església Catòlica i de les forces polítiques reaccionàries o conservadores.

Ignorem com anà a parar aquesta documentació (poc nombrosa) a l'Arxiu de Salamanca, però pel que fa als casos estudiats, és a dir, Santa Coloma, Tossa i Vidreres, creiem que es tracta dels documents que d'aquestes lògies es van trobar a un gran arxiu maçònic: el del Gran Oriente Español. Ens trobem doncs, segurament, davant de la correspondència que l'esmentada central maçònica rebia dels nuclis existents a la comarca de la Selva.

1. Natividad ORTIZ i Mercedes CASA-DO. *Inventario de fondos masónicos de Cataluña y Baleares*. Madrid: Dirección de Archivos Estatales, 1993. 4 volums. Hem pogut estudiar aquesta documentació gràcies a les fotocòpies enviades des

de Salamanca a l'Arxiu Històric Comarcal de Santa Coloma de Farners.

2. Josep CLARA. *Els fills de la llum. Els francmaçons de les comarques gironines (1811-1987)*. Figueres: Carles Vallès editor, 1988. p. 25

Al període 1880-1898 hi hagué tallers maçons (nuclis) a Santa Coloma de Farners, Sant Hilari, Breda, Vidreres, Blanes i Tossa, tot i que la majoria d'aquestes lògies tingueren una existència molt curta. El secretisme envoltava totalment aquests grups, molt mal vistos pels sectors conservadors i catòlics de la societat, sectors que a la Selva tingueren un gran pes al segle XIX, com ho demostra la considerable força que en aquesta zona tingué el carlisme.

Els maçons utilitzaven un curiós llenguatge, bastant críptic, adient per a parlar i escriure sense que la gent *profana* s'assabentés ben bé del que es tractava. Així, als nuclis maçons de cada poble se'ls anomenava *tallers*. Els tallers podien ser de dos tipus: *lògia* si tenia 7 o més membres, i *triangle*, si no s'arribava a l'esmentada xifra. La cúpula directiva de cada lògia es composava dels següents càrrecs per ordre d'importància: el *Venerable Mestre*, dos *Vigilants* (dirigien els aprenents i els altres companys), l'*Orador* (feia els discursos, seia al costat esquerra del Venerable), el *Secretari* (seia a la dreta del Venerable) i per últim el *Tresorer*.³ D'altres càrrecs eren els diaques, portaestendard, porta-espasa, guardians, l'almoïner i el mestre de cerimònia.

A les reunions les anomenaven *tenidas* i quan es fundava una lògia els maçons deien que «*s'ha aixecat una lògia*» i quan es dissolia que «*ha abatut columnes*», frases que feien clara referència al món dels constructors d'obres o maçons. Els maçons quan entraven a formar part d'una lògia o d'un triangle, es batejaven amb un nom simbòlic, que normalment feia referència a figures històriques de reconegut caràcter liberal o a intel·lectuals que ells consideraven progressistes o contraris a l'Església Catòlica. Així, a la lògia Progrés de Farners (oficialment *Progreso de Farnés*), l'any 1891 trobem alguns noms simbòlics com Quevedo, Colom, Espartero o Prim. A la lògia de Vidreres surten d'altres com Zorrilla, Hugo, Riego, Newton, Plató, Guillem Tell, Garibaldi, Montgomeri, Franklin o fins i tot un Barrabàs. A Tossa un dels maçons va prendre el sobrenom de Cervantes i altre el de Méndez Núñez.⁴ D'altres noms curiosos triats pels maçons selvatans són per exemple, a Blanes un Theolongo, a Breda un Abraham i un altre Cabrinetty, i a Sant Hilari Sacalm, el secretari es batejà com a Gambetta i el Venerable Mestre trià el nom de Lutero, nom molt agosarat en una societat tan catòlica com

3. ORTIZ-CASADO. *op. cit.*, p. 14-15.

4. Arxiu Històric Comarcal de Santa Coloma de Farners (AHCSCF). Arxiu

complementari. Fons Lògies maçòniques de Santa Coloma, Tossa i Vidreres. Caixa 12.

la catalana de finals del XIX.⁵ Finalment cal dir que hi havia bastants noms simbòlics que corresponen a personatges històrics força oblidats avui dia com Florian, Massini, Maurueto, Deufer, Eter, Jeus, Buridan, Morayta o Carnot.

Les lògies maçòniques catalanes de fa cent anys estigueren majoritàriament sota l'obediència del *Gran Oriente Español*, amb seu a Madrid, hereu del Gran Orient d'Espanya. Fou el cas de les lògies *Progreso de Farnés*, *Antorcha Vidrerense* i *El Esfuerzo de Tossa*. Algunes poques s'afiliaren a la Gran Lògia Simbólica Regional Catalano-Balear, de tendència catalanista-federalista com les lògies Montseny de Breda i Progrés de Sant Hilari Sacalm, que s'afiliaren a aquesta Gran Lògia l'any 1886.⁶

Documentació de la lògia Progreso de Farnés.

Ocupa un lligall amb prop d'un centenar de folis i un reglament imprès de la lògia *Luz de Mantua* de Madrid.⁷ Es tracta quasi exclusivament de correspondència que va rebre el Gran Oriente Español des de la capital selvatana. Aquesta correspondència l'hem dividida a l'inventari en quatre apartats temàtics:

1. Òrgans directius
2. Administració general
3. Comptabilitat
4. Membres afiliats

Una característica a remarcar d'aquesta lògia colomenca és que va ser fundada i dirigida principalment per militars del Cos d'Infanteria destacats a la Comandància Militar de la capital selvatana. El seu cap o venerable era Inocente Pelegrín, un capità d'infanteria natural de Montón (Saragossa), i de nom simbòlic *Ramiro*.⁸ Dels altres 6 membres de la directiva, sols dos eren naturals de Santa Coloma i els quatre restants eren també militars de l'esmentada comandància: un comandant i tres tinents. És a dir, que els oficials del destacament destinat a Santa Coloma portaven el pes principal de *Progreso de Farnés*.

5. CLARA, *op. cit.*, p. 27.

6. CLARA, *ibid.*

7. Archivo Histórico Nacional-Guerra

Civil (AHN-GC). Fondos masónicos. Legajo 755-A, expediente 15.

8. AHN-GC, *ibid.*, fotocòpia 97.

De fet, la curta vida d'aquest nucli o taller maçònic (1888-1893) va acabar quan alguns d'aquests militars foren traslladats a d'altres quarters, segons es desprèn d'una carta de juny de 1893 signada pel Venerable de Santa Coloma, l'esmentat Pelegrín, destinat ara a Barcelona, on es diu també que alguns membres de la dissolta lògia colomenca anaven a formar una triangle a Vidreres sota la protecció de la lògia *Luz de la Selva* de Llagostera.⁹

Segons Clara, la lògia de Santa Coloma de Farners fou creada en 1888 per membres de la lògia *Gesoria* de Sant Feliu de Guíxols,¹⁰ destacant el ja mencionat capità d'infanteria aragonès. El grup maçònic colomenc va arribar a tenir 23 membres, dels quals 8 eren militars, 4 comerciants, un taper, un rellotger, un sastre, un propietari i 7 sense especificar.

A la correspondència conservada a Salamanca es poden veure aspectes diversos de la vida d'aquesta lògia. Així, cal dir que regularment enviaven a la *central* de Madrid un informe o memòria de les activitats efectuades durant l'any, i també balanços de comptabilitat. També sabem que els membres de la lògia colomenca van fer algunes gestions per a celebrar dos centenaris: el de la mort del rei Carles III, famós per haver expulsat els jesuïtes d'Espanya, i el IV Centenari del Descobriment d'Amèrica, ja que alguns consideraven que Cristòfor Colom fou una mena de liberal anti-reaccionari. De la memòria de les activitats de *Progreso de Farnés* durant l'any 1891 s'extreu que entre els principals objectius dels francmaçons de Santa Coloma hi havia la lluita contra l'influència de l'Església Catòlica a la localitat, especialment en l'ensenyament:

«Hasta el mes de julio celebramos nuestras tenidas ordinarias, más una de iniciación. Algunas las dedicamos a la instrucción y el resto a discutir, entre otras de que no haré mención, las proposiciones encaminadas a sustraer de la tutela de las monjas que tienen monopolizada la instrucción, todas las niñas que nos fuera dable, teniendo la satisfacción de haberlo verificado con algún provecho puesto que el Colegio libre único de niñas que como sabéis existe, ha conseguido una buena parte de las discípulas de aquellas, logrando conseguir una vida independiente y próspera en tal grado que no había alcanzado nunca, debido a nuestros comunes esfuerzos.

También ha sido objeto de nuestras deliberaciones el escogitar los mejores medios para lograr el que esta población tenga un cementerio civil como requiere su importancia.

De otro feliz acontecimiento he de daros también cuenta: el colegio que para primera y parte de la segunda enseñanza tenían establecido en esta villa

9. AHN-GC, *ibid*, fotocòpies 93-94

10. CLARA, *op. cit*, p. 82

los frailes de la sacra familia ha desaparecido, no diré debido solo a nuestros esfuerzos, pero sí a nuestros trabajos»¹¹

Com a cas curiós direm que alguns dels maçons de Santa Coloma foren expulsats per no pagar les cotitzacions, font principal d'ingressos, pel que sembla, de les lògies. Entre ells s'ajudaven bastant, com ho prova el cas de la vídua d'un maçó colomenc, per a la qual van recaptar a tot Espanya un total de 265 pessetes en 1891, o altre col·lecta que van fer per pagar el viatge d'un maçó colomenc a un balneari del País Basc.¹²

Els dirigents maçons de Santa Coloma de Farners actuaren de forma molt audaç ja que en 1890 crearen una associació per fer front al Centre de Catòlics, i a continuació volgueren crear un nou casino que faria de dissimulada plataforma d'expansió per a les seves idees i teories. En això darrer fracassaren segons l'informe signat pel militar que liderava els maçons colomencs:

«Nuestro fin consistía en establecer una sociedad que, sin ostentar bandera de ninguna especie, se colocase desde luego en frente del Centro de Católicos para desde allí, por medio de conferencias poder contrarrestar su influencia y su propoganda, entrando en nuestro propósito establecer clases por la noche. En un principio nuestros trabajos alcanzaron un éxito que superaba en mucho a nuestras aspiraciones. Inauguramos nuestra obra con una velada que obtuvo un éxito brillante.

En tanto, el reglamento que habíamos mandado a la sanción del gobernador, nos fue devuelto para que se hiciesen algunas correcciones. En este intermedio el elemento oscurantista hizo correr la especie de que el nuevo casino no era lo que se suponía, sino un centro de libre pensadores y masones, y que la instrucción que allí se prometía dar sería contra la religión, contra la familia y la propiedad; tantas y tantas cosas dijeron, particularmente a las mujeres sobre las que tienen tan absoluto como pernicioso ascendiente, que cuando hubimos de reunir junta general para corregir el reglamento, nos reunimos siete, y a la segunda convocatoria tres. Tuvimos pues que cejar en nuestro propósito sin abandonar por eso la idea.»¹³

I amb aquest curiós paràgraf acabem l'apartat dedicat a la documentació de la lògia *Progreso de Farnés*.

11. AHN-GC, *ibid*, fotocòpies 102-107.

12. AHN-GC, *ibid*, fotocòpia 112.

13. AHN-GC, *ibid*, fotocòpia 63-67.

Documentació de la lògia Antorcha Vidrerense i del triangle El Esfuerzo de Tossa.

Els documents relatius a la lògia de Vidreres ocupen una trentena de folis fotocopiats i palesen també una curta vida d'aquest taller: tan sols va perdurar de 1893 a 1898. En un principi es constituïren en triangle i quan arribaren a set membres passaren a ser una lògia. Un dels punts principals d'activitat fou una farmàcia de la localitat.¹⁴

Entre les activitats que portaren a terme fou la de mitjançar per l'alcalde i regidors de Maçanet que en 1895 havien estat destituïts i portats a la Justícia, segons els maçons de Vidreres «*porque son republicanos, honrados y dignos, y porque se hallan perseguidos por los carlistas capitaneados por el Cura párroco...*»¹⁵

La documentació és, a l'igual que en el cas de Santa Coloma, correspondència enviada al Gran Oriente Español on es recullen memòries, llistes de membres o obrers, certificats i altres tipus d'informacions relatives al funcionament intern de la lògia.

Pel que fa al triangle *El Esfuerzo* de Tossa, és poquíssima la documentació que s'ha conservat d'aquest nucli de maçons que no arribà a constituir-se en lògia: tan sols unes quantes cartes que parlen, entre altres assumptes, de l'impagament de quotes o dels intents per infiltrar-se al *Casino Tossense* i de la lenta dissolució d'aquest petit grup maçònic. Actuaren entre 1894 i 1897.¹⁶

Lògies de Blanes, Breda i Sant Hilari.

I ja per acabar, dir que a l'Arxiu Històric Nacional de Salamanca també hi ha alguns lligalls de la lògia *Progreso* núm. 84 de Blanes, documentada entre 1919 i 1928. Es tracta d'expedients de petició d'auspícis, correspondència diversa, cartes constitutives, quadres lògics (o sigui relació de càrrers de la junta directiva) i quadres d'altres i baixes.¹⁷ D'altres lògies maçòniques selvatanes foren *La Laletana* de Blanes (1883-1888), *Montserrat* de Breda (documentada en 1886) i *Progrés* de Sant Hilari Sacalm (1886), però d'aquestes no n'hem trobat esment a l'inventari del mencionat Arxiu.¹⁸

14. AHN-GC. Fondos masónicos. Legajo 755, exped. 17-A.

15. AHN-GC, *ibid*, fotocòpia 4-5.

16. AHN-GC, Fondos masónicos.

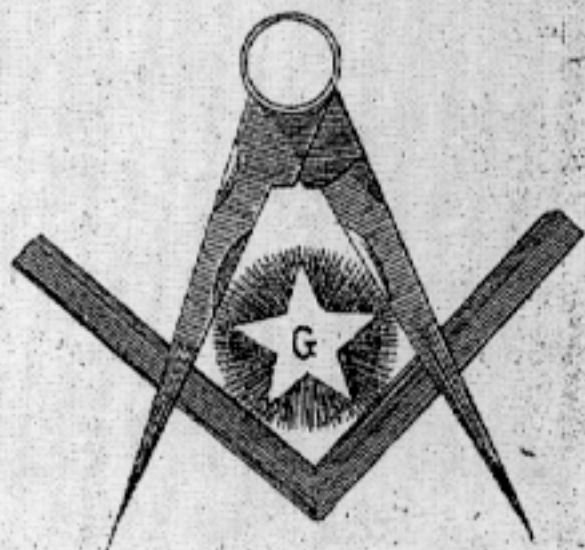
Legajo 755, exped. 16-A.

17. ORTIZ-CASADO, *op. cit*, p. 647-649.

18. CLARA, *op. cit*, p. 26-27.

29. f. n. d. 61
Modelo núm. 2.

A L.: G.: D.: G.: A.: D.: U.:

Res. Ven.: D. D. G.: D. G.: y demás D. G.: de la Presp. Log.: Progreso
de Farnés núm. 1 al O.: de Sta. Coloma bajo los ausp.: de
la Soc.: G. D. G.: Simb.: del G. D. G.: La Española

ENVIAMOS

al Gr. Sect.: del Gr. Consejo de nuestra
circunscripción

S. F. U.

SABED:

Que esta Presp. Log.: en ten.: celebrada a los 14 días
del mes Junio se ha servido en cumplimiento
del decreto de 21 de Mayo último, remitir el
con de los D. G.: activos que tiene en Fallis, la
cual figura al impeldo.

Lo que tenemos la satisfacción de participaros a los efectos con-
siguientes.

Recibid, q. q.: h. h.: el obrag.: frat.: que os enviamos.

Presp.: al O.: de Sta. Coloma de Farnés a los 17 días del
mes de Junio de 1889 (c. v.).

V. B.

El Ven.: Maest.:

Monte Pelagros
Ramón Gr. 2.

POR ACUERDO DE LA LOG.:

El Secr.: G. S.:

José Luis Corchon
Cassola gr. 1.

3

304- 7.37345 20/.

Masonería Universal.

Familia Española.

A L.: G.: D.: G.: A.: D.: U.:

Libertad.-Igualdad.-Fraternidad

GRAN ORIENTE ESPAÑOL

LA RESP.: LOG.: ANTORCHA VIDRERENSE NÚN 207

Regularmente constituida en los Valles de Vidreras (Gerona)

ENVIA

A la

S.: F.: U.:

Ven.: Maest.: y QQ.: HH.:

Tenemos el gusto de participaros, que el Gr.: Cons.: de la Orden en sesión de 9 de Abril próximo pasado, ha concedido Carta Constitutiva á esta Rep.: Log.: habiéndose procedido á su instalacion el 28 de Julio último.

Al tener el gusto de participároslo, cumpliendo con los deberes de fraternidad y correspondencia, lo tenemos tambien de remitiros el Cuadro Lógico, y con él, nuestro afecto, el abrazo fraternal y ósculo de paz, que por nuestro conducto os envian todos los OObb.: de este Tall.:; esperando os servireis honrarnos con la remisión de vuestro Cuad.: Log.: y terna para nombramiento de Garante de Amistad, con el objeto de estrechar mas y mas los lazos que deben unir á la Gran Familia.

Or.: de Vidreras 1.º de Diciembre de 1894 (e.: v.:)

El Ven.: Maest.:

El Secr.: S.: S.:

